

Nejstarší matriky uložené v archivu v Třeboni *PhDr. Jiřina Psíková*

(článek Rodové katastry uložené v SOA Třeboň PhDr. Jiřina Psíková navazuje níže)

Již tridentský koncil se na svém čtyřiaadvacátém zasedání v roce 1563 zabýval řešením církevních předpisů týkajících se manželství. Koncil prohlásil tzv. tajné sňatky za neplatné a uznal pouze manželství uzavřená před farářem a svědky. Bylo rozhodnuto, aby farář vedl knihu se jmény snoubenců, svědků, datem a místem sňatku. Nařízení o vedení křestních matrik pak souviselo s kmotrovstvím. Matriky kromě evidence udílení svátosti měly za úkol evidovat vznik příbuzenských svazků včetně "duchovního" příbuzenství kmotrů, které bránilo uzavření sňatku. Tridentská usnesení byla prosazována v jednotlivých zemích diecézními synodami. V pražské diecézi bylo vedení matrik nařízeno pražskou synodou roku 1605. Povinnost vést i úmrtní matriky byla vyhlášena až papežem Pavlem V. v římském rituálu roku 1614, kde jsou uváděny i ukázky zápisů.

Pravidelnost vedení církevních matrik je však v jižní části Čech - pozdější českobudějovické diecézi - patrná až od poloviny 17. století. Ve sbírce matrik uložených ve státním archivu v Třeboni jsou však uloženy čtyři matriky, založené ještě před všeobecným nařízením pro vedení matrik pražskou synodou v roce 1605. Je to matrika narozených, oddaných a zemřelých fary Stráž nad Nežárkou (1600 - 1649), matrika narozených a oddaných fary Hosín (1599 - 1648) a matrika narozených, oddaných a zemřelých fary Český Krumlov (1591 - 1601).

Nejstarší matrikou uloženou ve státním archivu v Třeboni je matrika narozených, oddaných a zemřelých fary Vyšší Brod, která byla založena v roce 1587. Kniha obsahující 139 folií o rozměrech 135x325 mm byla konzervována a převázána do celokožené vazby v StA v roce 1973. Matrika zahrnuje převážně zápisy křtů. Zápisy o sňatcích se objevují až později a navíc pouze sporadicky. Zápisy pohřbů jsou ojedinělé. Křestní zápisy započal zapisovat P. Christophor Milleder v první polovině roku 1587 bez uvedení dne a měsíce. Teprve osmý zápis uvádí přesné datum křtu (26. 5.). Zápisy jsou psány v němčině, pouze poznámky jsou v latině. Křestní zápisy obsahují jméno otce (často jen příjmení), místo narození, přičemž z data často chybí den a měsíc. Kmotr bývá pouze jeden. Teprve po roce 1615 bývá uvedena i matka křestním jménem a dva kmotři plným jménem a místem, odkud pocházejí.

Sporadické zápisy sňatků, které jsou uvedeny na foliu 80 - 85 zahrnují krátké období od ledna 1620 do června 1621. Zápisy sňatků poměrně bohaté na údaje jsou psány rovněž v němčině jako zápisy křestní. V zápise je uváděno datum sňatku, jména snoubenců (křestní i příjmení) a jména otců obou snoubenců často s povoláním nebo společenským zařazením (Burger, Bauer, Maurer, Hafner, Richter apod.). V zápise jsou uvedena jména třech svědků s místem bydliště a často též s povoláním. Škoda, že tyto sňatkové zápisy přicházejí tak pozdě. Přesto jsou cenným podkladem pro studium sociální struktury obyvatel vyšebrodské farnosti pro počáteční období třicetileté války, protože na tyto zápisy pak navazují v souvislé řadě zápisy sňatků až do roku 1624 v dalším svazku matriky.

Ojedinělé zápisy pohřbů pro rok 1639 jsou pouze na foliu 139. Velmi chudé zápisy v latině uvádějí pouze datum pohřbu, jméno a místo původu pohřbeného. Tyto zápisy pohřbů by měly být správně zahrnuty do dalšího svazku matriky narozených, oddaných a zemřelých fary Vyšší Brod, která obsahuje kromě křestních a sňatkových zápisů též zápisy pohřbů pro léta 1622 - 1654 se značnými mezerami (rok 1639 tam právě chybí).

Kromě zápisů křtů, sňatků a pohřbů je v této nejstarší vyšebrodské matrice zajímavý latinský zápis z roku 1590 (fol. 13), v němž se uvádí, že v létě téhož roku byla nesmírná sucha, která způsobila hlad a na podzim téhož roku došlo k hroznému zemětřesení. Matrika je doplněna ještě několika pozdějšími poznámkami. Na fol. 1 je latinská poznámka o tom, že zápisy nenásledují v matrice v chronologickém sledu. Na fol. 2 jsou poznámky vyexcerpované z matriky tehdejší kaplanem P. Stephanem Lichtblauem v měsíci červnu roku 1790 a přepsané tehdejší farářem Julianem Augustinem Fischerem. Excerpta obsahují záznamy o význačnějších osobách, o kněžích (kteří do nejstarší vyšebrodské matriky zapisovali) a o přírodních úkazech v roce 1590.

A nyní se zamyslíme nad tím, jaký asi byl podnět ke vzniku této nejstarší matriky ještě vlastně v období před nařízením vést v této oblasti matriky, před rokem 1605. Na první pohled by se zdálo, že první impuls vzešel z cisterciáckého kláštera ve Vyšším Brodě. Prostudujeme-li však podrobněji obsazení vyšebrodské fary vidíme, že před rokem 1593 byla obsazena světskými knězi, kteří byli pod vlivem luterského učení. Po roce 1540 začali tito kněží mít vliv na klášter, takže na žádost opata a konventu byl v roce 1593 jmenován na vyšebrodskou faru řádový kněz Sebastian Pfeiffer jako farář. Byl prvním řádovým knězem na této faře. V roce 1615 byl však dosazen na vyšebrodskou faru opět světský kněz Joannes Mussigerus, který však přestoupil k luterství, a tím ovlivnil odpadnutí mnoha rodin v samotném Vyšším Brodě a dokonce celé vsi Valdova od katolické víry.

Hlavní podnět k založení a vedení matrik na vyšebrodské faře vzešel tedy od světských kněží ovlivněných luterstvím. Vliv luterství na zakládání a vedení matrik však není zanedbatelný. Sledujeme-li počátky vedení matrik v Čechách vůbec, vidíme, že nejstarší matriky vznikají v severozápadním pohraničí v oblasti podkrušnohorské osídlené německým obyvatelstvem, mezi nímž se od 2. desetiletí 16. století šířilo luterství přenesené sem ze Saska.

Podnět k založení nejstarší vyšebrodské matriky měl stejné základy, jako tomu bylo v severozápadních Čechách. Druhou nejstarší matrikou uloženou ve sbírce matrik Jihočeského kraje v SOA Třeboň je matrika narozených, oddaných a zemřelých fary Český Krumlov. Matrika obsahuje 188 stran bez původní paginace. Její rozměry jsou 180 x 220 mm. Matrika byla nově převázána do celokožené vazby a konzervována v roce 1966.

Matrika začíná zápisy křtů v němčině pro rok 1591. Pak následují zápisy pohřbených pro rok 1591 a to odděleně pro pohřbené při farním kostele sv. Víta a při kostele sv. Martina. Za zápisy pohřbů následují zápisy sňatků pro rok 1591. Na dalších stránkách matriky se obdobně střídají zápisy pokřtěných, pohřbených a oddaných vždy pro jeden rok až do roku 1597 včetně. Pro rok 1598 jsou započaty zápisy narozených a dovedeny až do 10. září 1598 (str. 147). Všechny tyto zápisy jsou psány toutéž rukou a zdá se, že najednou, jako by byly opisovány z nějaké předlohy. Od listopadu 1598 jsou psány zápisy křtů již jinou rukou a jsou průběžně dopisovány. Křestní zápisy jsou dovedeny až do 16. srpna 1601. V zápisech sňatků a pohřbů však po roce 1597 již nebylo pokračováno. Jednotlivé křestní zápisy obsahují vždy datum křtu a to buď podle průběžného denního datování a nebo podle církevních svátků v latinském tvaru. Zápis dále uvádí křestní jméno křtěnce, příjmení otce s místem bydliště. U křestních zápisů jsou zaznamenáni vždy tři kmotři. Každý zápis v roce má své pořadové číslo. U každého zápisu je i jméno kněze, který udělil svátost. Zápisy sňatků kromě jmen snoubenců u nevěsty i jméno otce nebo prvního manžela a místa jejich bydliště uvádí ještě datum první ohlášky a datum sňatku rovněž pomocí jak průběžného denního datování, tak datováním podle církevních svátků. U zápisu sňatků nejsou uváděni svědkové. Zápisy pohřbů jsou velmi stručné. Uvádějí pořadové

číslo zemřelého v určitém roce, datum pohřbu a často jen velmi neurčitě charakteristiku zemřelého (např. “den 10. Juny ein alter man vorm Obernthor” nebo “den 3. December ein puchsenmacher gesel”). Výjimku tvoří pouze zápis o úmrtí a pohřbu Viléma z Rožmberka v roce 1592 (str. 36).

Třetí nejstarší matrikou uloženou v třeboňském archivu je matrika pokřtěných a oddaných fary Hosín s nejstaršími zápisy z roku 1599. Matrika o rozměrech 175 x 215 mm obsahuje 205 stran bez původní paginace. Kniha byla převázána do celokožené vazby a konzervována v roce 1965. Matrika je na rozdíl od dvou nejstarších německy psaných matrik psána česky. Kromě zápisů křtů a sňatků obsahuje množství nejrozličnějších poznámek o peněžních i naturálních dávkách farníků, výtah z urbáře o gruntech, farních lesích, desátcích, štolových poplatcích a jiných platech náležejících faráři, odkazy hosínskému kostelu, desátky školnímu rektorovi v Hosíně, poznámky faráře Jakuba Piscatora o přijetí čeledě (1635), poznámky o stavebních úpravách při hosínské faře (1599 - 1617) apod. Křty jsou zapisovány pro jednotlivé obce farnosti zvlášť. Systém zápisů však úplně chybí, protože zápisy nenásledují v chronologickém sledu. Navíc jsou promíchány se zápisy sňatků a s různými poznámkami farářů, takže orientace v matrice je velmi obtížná. V období let 1606 až 1611 nebyly nedbalostí třech farářů zápisy vůbec vedeny, což kritizuje jejich nástupce farář Vaněk. Na straně 102 můžeme zase číst posměšnou říkanku na Vaňka, protože si dovolil kritizovat své předchůdce. Nejstarší zápisy křtů obsahují datum křtu, křestní jméno dítěte, plné jméno otce a křestní jméno matky. V závěru zápisu jsou uvedeni tři kmotři s místem bydliště. Nejstarší zápisy sňatků uvádějí datum, jména snoubenců a jejich bydliště. Svědkové zapsáni nejsou. Tyto tři nejstarší matriky uložené ve státním archivu v Třeboni, které byly založeny před rokem 1600, jsou nejen cenným pramenem pro studium počátků vedení matrik v jižních Čechách, ale zejména pro demografické studium předbělohorského období.

Autorce pojednání o nejstarších matrikách uložených v SOA Třeboň děkujeme za laskavý souhlas s otištěním.

Rodové katastry uložené v SOA Třeboň *PhDr. Jiřina Psíková*

Ve Státním oblastním archivu v Třeboni jsou ve sbírce matrik Jihočeského kraje uloženy pomůcky k matrikám obdobné indexu k břevnovským matrikám z let 1652-1800, který je uložen v Archívu hlavního města Prahy a o kterém byly v roce 1972 publikovány příspěvky Pavly Horské a E. Čáňové.¹ Jedná se o 19 svazků pomůcek, pro něž používáme již vžitý název rodové katastry.² Jsou to v podstatě indexy k matrikám narozených, oddaných a zemřelých, vedené nikoliv tradičním způsobem, tj. ve formě abecedního seznamu jednotlivců, ale předkládají rekonstrukci celé rodiny. Indexy tedy uvádějí příjmení otce, zařazené dle abecedy, jeho ženu (případně ženy) a děti vzešlé z tohoto manželství s udáním dat narození, sňatků a úmrtí.

V jihočeské oblasti obsahují rodové katastry údaje z devíti farních obvodů: Boršov nad Vltavou (1701-1840), Horní Dvořiště (1649-1885), Kapličky (1642-1931), Přední Výtoň (1786-1946), Přídolí (1648-1894), Rožmberk nad Vltavou (1624-1946), Rožmitál na Šumavě (1767-1918), Věžovatá Pláně (1786-1813) a Vyšší Brod (1700-1857).³ Všechny tyto fary byly postupně v průběhu 17. století obsazeny cisterciáky vyšebrodského kláštera, a proto můžeme jednoznačně tvrdit, že zásluhu na vytvoření těchto rodových katastrů má klášter ve Vyšším Brodě. Hlavním iniciátorem a prvním tvůrcem těchto katastrů byl P. Štěpán Jeroným Lichtblau (1753-

1837), původem ze Slezska, bakalář teologie olomoucké univerzity, který přišel do vyšebrodského kláštera roku 1777. V roce 1784 se stal opatovým sekretářem a knihovníkem, v roce 1791 archivářem a konečně v roce 1817 byl jmenován převorem a archivářem. V letech 1788-1807 působil rovněž jako kooperátor, kaplan a farář na farnostech ve Vyšším Brodě, Přídolí a Rožmberku.⁴ P. Štěpán Lichtblau zanechal v některých svazcích na předním předešlých i prvních listech vlastního katastru rozsáhlé poznámky o tom, proč se rozhodl k vytvoření těchto rejstříků, k čemu mají sloužit, jak jsou vedeny a v jaké době byly sestaveny. V rodovém katastru k matrikám farnosti Rožmitál na Šumavě⁵ Lichtblau uvádí, že téměř dvacetiletou zkušeností se přesvědčil o nezbytnosti vytvoření výtahu z matrik, protože je pak jediným prostředkem, kde vyniknou omyly, které se někdy vloudí do matrik. Užitečnost vedení těchto výtahů z matrik zdůvodňuje těmito argumenty:

1. Celou rodinu lze snadno přehlednout s její sestupností
2. může být okamžitě vystaven křestní, oddací nebo úmrtní list
3. snadno lze prokázat pokrevní příbuznost snoubenců, i kdyby ji chtěl někdo zatajit
4. v matrikách má být uváděn správně věk snoubenců i zemřelých
5. snadno lze odhalit nezletilost snoubenců i sirotků
6. může být prokázán počet ještě žijících sirotků a ihned správně stanoven jejich věk.

Celkově lze shrnout, že tyto rejstříky měly sloužit především k rychlé orientaci v matrikách a rovněž ke stanovení stupně příbuznosti snoubenců.

Z úvodních poznámek v jednotlivých svazcích rodových katastrů se dovídáme, kdy a kým byly jednotlivé pomůcky sestaveny. První výtah byl vytvořen Štěpánem Lichtblauem v roce 1789 z matrik fary Přídolí, kde v té době Lichtblau působil jako kaplan. Dále pak vznikaly tyto pomůcky ve Vyšším Brodě (1790 - zpracovali Lichtblau a Julian Fischer)⁶ v Horním Dvořišti (1796 - farář Celestýn Jecho a kooperátor Zachariáš Prietschopf), ve Věžovate Pláni (1805 - zpracovatel neznámý), v Rožmberku nad Vltavou (období po roce 1730 zpracoval Lichtblau v letech 1807-1809; období 1624-1829 zpracoval P. Gustav Wimmer v zimě 1842-1843). Další rodové katastry byly zpracovány pro farnost Rožmitál na Šumavě (1812 - Lichtblau a Bohumír Mikolasch), Přední Vytoň (1820 - P. Kvirin Falk), Boršov nad Vltavou (1840 - P. Karel Blažek) a Kapličky (1850 - P. Benedikt Jan Holzbauer). Z Lichtblauovy poznámky v rodovém katastru pro farnost Rožmberk nad Vltavou⁷ se dovídáme, že byl vytvořen rovněž rodový katastr pro farnost Světlík někdy před rokem 1807, který je však dnes nezvěstný⁸ a z Lichtblauovy poznámky v témže svazku rodového katastru si můžeme udělat i přesnou představu o mravenčí práci, se kterou pracoval na výtahu z matrik. Matriční zápisy farnosti Rožmberk nad Vltavou pro období 1730-1809 zpracovával po dva roky (od 20. 11. 1807 do 20. 9. 1809), kdy vlastnímu zpracování věnoval více než 100 hodin.

Všech 19 svazků rodových katastrů uložených ve Státním oblastním archívu v Třeboni (*stav roku 1979, pozn. red.*) je sestaveno obdobným způsobem. Z předchozího výčtu autorů jednotlivých svazků je patrné, že Lichtblau jako hlavní iniciátor sestavování těchto pomůcek byl v mnoha případech sám autorem a v ostatních případech byl alespoň rádcem. V pozadí stál jeden autor, a to zaručuje jednotnost ve způsobu zpracování jednotlivých pomůcek, i když se v některých drobnostech projevila individualita vlastního autora. Rodové katastry byly zásadně

zpracovávají pouze na podkladě matrik, většinou od nejstarších až do okamžiku zpracování těchto pomůcek, v nichž se pak průběžně pokračovalo s přibývajícimi křty, sňatky i úmrtími. V rodových katastrech je na levé polovině stránky v abecedním pořadí příjmení otce, na pravé polovině stránky je uvedena jeho žena. Měl-li více žen, jsou vypsány pod sebou a označeny římskými číslicemi. U rodičů je datum křtu, sňatku a úmrtí. Bývá u nich uvedeno místo odkud pocházejí, jména jejich rodičů a sociální postavení, v pozdější době i číslo domu. Pod rodiči jsou vypsány děti křestními jmény s datem narození, úmrtí, případně sňatku. Na konci každého oddílu písmene bývají vypsány nelegitimní děti. Z uvedeného popisu je patrné, že v těchto pomůckách jsou rekonstruovány celé rodiny, a tak se tento zvláštní druh indexů stává jedinečným pramenem pro historickou demografii, zvláště uvažíme-li, jak velké teritorium v sobě zahrnují.

Škoda jen, že tento pramen nelze plně využít v kombinaci s jiným vhodným pramenem, jako jsou např. soupisy lidu nebo velikonoční zpovědní seznamy. Oblast patronátních vyšebrodských far spadá územně nejen do panství vyšebrodského kláštera, ale rovněž Rožmberku, Nových Hradů a Českého Krumlova. Pro první tři panství se soupisy lidu ani velikonoční zpovědní seznamy nedochovaly. Pro panství Český Krumlov by však pomocí soupisů lidu, které se zachovaly pro období 1670-1784 a velikonočních zpovědních seznamů pro období 1616-1759 bylo možné demografické studium rozšířit i na oblast západně od farností Rožmitál na Šumavě a Přídolí, čímž by se sledované teritorium scelilo a dávalo tak pěkný obraz demografického vývoje.

Pavla Horská, Index břevnovských matrik z 2. pol. 17. a 18. století, *Historická demografie* č. 5, 1971 a Eliška Čáňová, Pavla Horská, Obyvatelstvo obce Břevnova v církevních pramenech 1652 až 1800, *Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica* 3, 1972.

² Knihy samy mají vesměs název *Alphabetischer Auszug* nebo *Extractus matricularum*.

³ SOA Třeboň, Sběrka matrik Jihočeského kraje.

⁴ SOA Třeboň, C Vyšší Brod, Matrika členů cisterciáckého konventu kláštera ve V. Brodě.

⁵ SOA Třeboň, Sběrka matrik Jč kraje, fara Rožmitál na Šumavě č. 8

⁶ Rodové katastry pro farnost Přídolí a Vyšší Brod byly po pracném pátrání objeveny až počátkem roku 1974 v Okr. archivu Č. Krumlov, kde byly součástí fondu Vikariát Vyšší Brod.

⁷ SOA Třeboň, Sběrka matrik Jč kraje, fara Rožmberk n. Vlt. č. 10, fol. 1.

⁸ Fara Světlík tvoří výjimku i v tom, že byla spravována premonstráty z Drkolné.